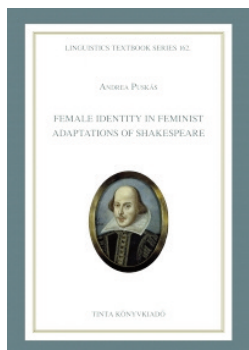

Shakespeare és a feminizmus

Puskás Andrea: *Female Identity in Feminist Adaptations of Shakespeare*

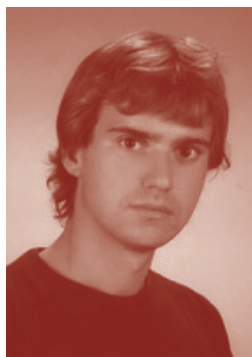
„Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik.”
Simone de Beauvoir

Puskás Andrea *Female Identity in Feminist Adaptations of Shakespeare* c. monográfiájában nem kevesebbre vállalkozik, mint a női identitás keresésére és vizsgálatára feminista Shakespeare-adaptációkban. Az irodalomelmélet különbséget tesz értelmezés és adaptáció között; utóbbi körébe a kiinduló szöveghez ugyan különféle módon kapcsolódó, de lényegileg új, önálló toll alkotta művek tartoznak. Ezen alkotások értelmezésének elméleti előfeltétele egyrészt az adaptálásra került szöveg, másrészt az ahhoz kapcsolódó szakirodalom átfogó ismerete. Jelen dolgozat fő hipotézise éppen e vélekedésre erősít rá, nevezetesen, hogy a feminista Shakespeare-adaptációk alapköveit a kiinduló reneszánsz darab fő feminista interpretációi képezik. (Mindezt a szerző azzal a példával szemlélteti, hogy Bryony Lavery *Ophelia* c. alkotása sosem születhetett volna meg a *Hamlet* feminista interpretációja nélkül.)

A prologuson, epilóguson és bibliográfián kívül hét fejezetből álló monográfia olyan örökké aktuális szépirodalmi darabokat – és azok adaptációit – helyez görcső alá majd boncol fel, melyek eltérő perspektívából szemlélve is megkérdőjelezhetetlenül bizonyították halhatatlanságukat, számtalan alkalommal. A szerző célja többes: behatóan meg kívánja ismertetni olvasóját a feminizmussal, a feminista Shakespeare-kritika alapvető elméleti háttérével, aktuális vitáival, illetve az egyes elméleteket a gyakorlatban alkalmazva elemez konkrét irodalmi műveket. A fókusz mindvégig a nő, annak helyzete, döntései, dilemmái, lehetőségei.

Ahogy azt Puskás Andrea is kifejti, egységes feminizmus nem létezik, hiszen az egyrészt az időben haladva változik szüntelenül, másrészt kritikai iskolák elméleti mezejein – dekonstrukció, poszt-strukturalizmus, pszichoanalízis – folyamatosan alakul, s növi ki olyan irányzatokká magát, melyek szerves részét képezik napjaink társadalmának és kultúrájának egyaránt. Részben éppen e túlzott exponáltsága vezet oda, hogy eredeti fő céljait – egyenlőség, azonos bánásmód kivívása – meghaladva ma már teret enged a különbözőségek felvállalásának és hangsúlyozásának, s új, a változatosságon és tolerancián alapuló társadalmi modellek köztudatba emelését hajtja végre. Jellemző jegye a kérdések folyamatos újragondolása, s ennek

fényében való megközelítése olyan témáknak, mint identitás, szexualitás, bűn, irodalom, választás vagy éppen halál.

A dolgozat fő vonala a női identitás vizsgálatára van fűzve, mely a feminista kritika egyik kulcskérdése. E folyamat döntő eleme a meglévő, férfi alkotta nőkép eradikálása úgy az életben, mint a szépirodalom területén is, hisz utóbbi szereplői által mintákat sugároz az olvasóközönség felé, s ezáltal fontos terepévé válik a feminizmusnak is az önálló és önrendelkező, független nő alakjának megteremtésével. Mivel a történelmi tapasztalat alapján a szebbik nem érvényesülése – minoritásként – a férfi(társadalom)mal való viszonyán függ(ött), ezért saját identitása megelégsére se kerülhet(ett) sor e kisebbségi szerep leküzdéséig. Következésképpen a női önfelfedezés, az önidentitás elérése kizárólag a kisebbségi szerepből való felszabadítás által mehet végbe.

Legitim kérdésként merülhet fel az olvasóban, hogy vajon miért választja egy olyan kor íróját tárgyául a feminista kritika, melyben a női nem elnyomása a jelenlegi tendenciáknál lényegesen nagyobb határfokkal ment végbe. A szerző válaszában egyrészt Shakespeare-nek az irodalomban elfoglalt különleges helyzetére, továbbá arra a széles körű, az életnek az irodalmon túli egyéb területeire is kiterjedő valóságaira hivatkozik, melyben az angol reneszánsz e kiemelkedő alakja, illetve alkotásai érintve vannak. Ugyanakkor megemlíti, hogy a XVIII. században, amikortól immár a női nemű szereplők fizikailag is színre léptek, Shakespeare és kultusza állt a teátrum középpontjában.

A fogalmi zavar elkerülése céljából a szerző már a dolgozat elején szilárd szaknyelvi alapot képez, melytől joggal remélheti, hogy erre művét a továbbiakban építeni tudja. Egyértelműsítésre kerülnek közismertnek tűnő, ám korántsem háttérbe szorítható terminusok, mint adaptáció, átdolgozás, értelmezés, intertextualitás, szöveg vagy éppen jelentés. Mindez azonban nem válik üres meghatározás-halmazossá, hisz rendkívül jó érzékkel történik az egyes fogalmak jelentése közti diszkrepanciák finomhangolása. A dolgozat alkalmat ad számos, nagy elismertséggel bíró szerző – Kristieva, Allen, Foucault és Barthes – tárggyal kapcsolatos véleményének megismerésére, s legitim módon merülnek fel olyan elgondolkodtató kérdések is, mint, hogy egy írott, tehát két dimenzióban létrehozott szöveg háromdimenzióssá tétele, azaz színpadra állítása csupán értelmezésnek vagy immár a mű adaptációjának számít-e. Ugyancsak felmerül, hogy Shakespeare darabjai vajon tekinthetők-e – s amennyiben igen, mily mértékben – adaptációnak.

A szerző végjgköveti a feminizmust annak gyökereitől napjainkig. Rámutat arra, hogy bár egységes irányzata nem létezik és nem is létezett soha, eredményei a nők társadalmi kiteljesedésében, az őket megillető jogok megszerzésében elvitathatatlanok. Ismert szerzők – Coote, Campbell, Olsen, Moers – véleménye is idézésre kerül, mely szerint a nők politikai, társadalmi és kulturális helyzete határozza meg a női írók és az általuk létrehozott művek számát, csakúgy, mint annak a módját, ahogy képviselve vannak a kanonikus szövegekben. A feminista irodalomkritika egyik formája az ismert és befolyással bíró, különböző korokban és körülmények között született kanonikus szövegekben vizsgálja a női reprezentáció formáit. Probléma azonban, hogy az elemzés számos alkalommal már tartalmi szinten megreked, mivel a fókusz csupán a nő darabban elfoglalt helyzetére, illetve interperszonális viszonyaira van élesítve. Mindazonáltal a kanonikus szövegek női perspektívából való elemzése termékeny talajt képezi új, feminista szövegek születésének.

Napjaink feminizmusa számos területre koncentrálna, köztük a nő lefestésének vizsgálatára az irodalomtörténetben, a női szereptípusokra, azon irodalmi diskurzusokra, melyek aktív vagy passzív női szerepvállalást tartalmaznak; figyeli továbbá a szerzőséget és magát az

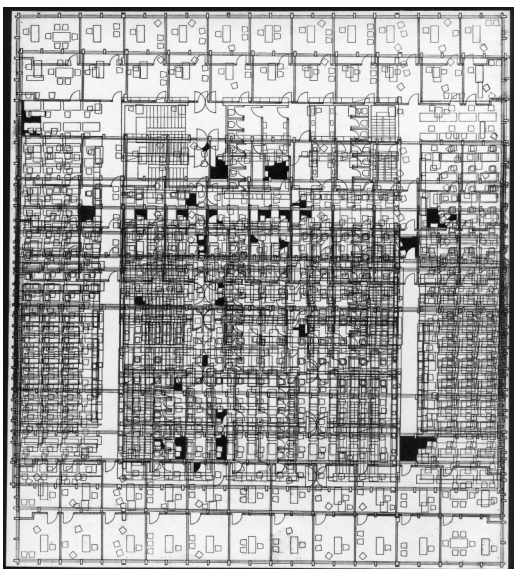
olvasási folyamatot is. A feminista irodalomkritika nem marginális célja a kánon átalakítása több női primátusú mű beillesztésével. Az ezt megalapozó érvrendszer alapján tapasztalatok egész sora – szülés, anyaság, nemi erőszak – áll rendelkezésre, melyet elméletileg hitelesen csupán nők tudnak megfogalmazni. Jelen állítás validitása azonban alapvetően kérdéses és ellentmondásos; se nem egyértelmű, s főleg tudományosan nem bizonyított, hogy valóban fennáll-e a női nemnek e kizárólagos tapasztalata a vázoltokról.

A dolgozat egésze során a szerző aprólékos precizitással bizonyítja kezdeti feltevése helyességét, mely szerint a Shakespeare-adaptációban való női identitás-elemzés szükségszerűen maga után vonja az adaptált eredeti darab feminista értelmezése ismeretének az előfeltételét. Ennek értelmében több fejezet az adott reneszánsz darabra való feminista reakció elemzésével, az arra való figyelem-ráirányítással indít. Érdekességszámba megy, ahogy az ötödik részben bemutatott shakespeare-i női alakok átváltoznak önálló komplementerükké a következő, immár az adaptációt vizsgáló fejezetben, hisz például Paula Vogel Desdemona-ja – a közismert naiv és ártatlan alakkal ellentétben – szószátyár, kihívó és velejég romlott. Ugyancsak fantáziadús utazás megismerni a *Lear király* XX. századi feminista előtörténetének elemzését, melyben egy, a reneszánsz műtől független előtörténeti válaszlehetőséget kapunk arra, hogy mi predesztinálta a három lány Shakespeare-nél megfigyelhető jellemét, illetve az azok közt fennálló különbségeket.

Végigolvasva Puskás Andrea monográfiáját bátran elmondható, hogy annak értéke jóval túlmutat pusztán a hipotézis verifikációján, hiszen – a tankönyvként is kiválóan használható műből – az olvasó alapos betekintést nyer a nők helyzetének evolúciójába, azon áldozatos küzdelmek sorába, melyek napjaink emancipált (?) világához vezettek. Behatóbb tanulmányozása nem csupán azoknak ajánlható, akik Shakespeare vagy a feminizmus iránt érdeklődnek, hanem mindenkinek, aki fogékony tágabb perspektívákra, s szeretne szakmailag megalapozott betekintést nyerni az irodalom női szemmel vizualizált helyzetébe.

PUSKÁS Andrea, *Female Identity in Feminist Adaptations of Shakespeare*, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014.

Rács 1, 1970

Rács 2, 1970

